

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.1115, оп.1, од. зб.21, арк.37 зв.
2. Винниченко В. Відродження нації: В 3 ч. – Київ – Відень, 1920. – Ч.2. – 456 с.
3. Там само. – Ч.3. – 535 с.
4. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення – К.: Вид. т-во “Криниця”, 1991. – 128 с.
5. Винниченко В. Щоденник. – Едмонтон – Нью-Йорк, 1980. – Т.1. – 478 с.
6. Там само. – С.446.
7. Винниченко В. Щоденник // Київ. – 1989. – №9. – С.92.
8. Винниченко В. Щоденник // Київ. – 1990. – №9. – С.119.
9. Винниченко В. Щоденник // Київ. – 1990. – №11. – С.88.
10. Там само. – С.98.
11. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.
12. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Скрентон, Б/м, 1962. – Т.1. – 416 с.

V.C. Velykochy

THE NATIONAL AND SOCIAL LIBERATION IN THE STATEFORMING ACTIVITY
OF V. VYNNYCHENKO DURING THE PERIODS OF THE UKRAINIAN
REVOLUTION 1917-1920

The article throws light on the attempt of solution of Vynnychenko, the problems of national and social liberation of “ukrainstwa” during Ukrainian revolution 1917-1920 s. from the point of view of ideological principles of national-social democracy, involving with it, the achievements together with the contradiction and mistakes in the progress of statehood of this process.

Т.В.Галицька-Дідух

**СХІДНА ГАЛИЧИНА В ПОЛІТИЦІ РАДЯНСЬКОЇ РОСІЇ
(1919 – СЕРЕДИНА 20-х рр.)**

Східна Галичина у зовнішньополітичній концепції радянської Росії розглядалася крізь призму розширення геополітичного простору більшовицької держави. Навесні 1919 р. уряд РСФРР обговорював плани утворення об'єднаного фронту радянських республік: Росії, України, Угорщини. Зокрема 22 квітня В.Ленін заявляв: “Просування у частину Галичини і Буковини конче потрібне для зв'язку з радянською Угорщиною. Це завдання треба вирішити швидко і потужно” [20, с.222]. Уряд радянської України ухвалив відповідну постанову, і частини українського фронту почали активно готуватися до операції в напрямку Угорщини через територію ЗУНР і Румунії [20, с.222].

Радянське керівництво інспірувало діяльність комуністичних організацій у Східній Галичині. В лютому 1919 р. у Станіславові було проголошено утворення Комуністичної партії Східної Галичини. У квітні 1919 р.

на зборах комуністів-галичан у Києві був утворений Тимчасовий Комітет комуністів Східної Галичини [24, с.60].

27 травня 1919 р. Пленум ЦК КП(б)У визнав партійну організацію Східної Галичини як обласний відділ комуністичної партії України. Її головне завдання полягало у підготовці до повстання в Галичині [13, с.88-89]. На кінець жовтня 1919 р. ЦК КП(б)У створив організаційне бюро Комуністичної партії Східної Галичини і Буковини на чолі з В.Порайком [24, с.60]. Уряд РСФФР розглядав встановлення радянської влади у Східній Галичині як черговий етап експортування революції в Європу.

Потрібно відзначити, що неврегульованість державно-правового статусу Східної Галичини на міжнародній арені (Паризька конференція не визнала за Польщею прав на володіння східногалицькими землями, а лише надала їй тимчасовий мандат на управління краєм) створювала сприятливі умови для маніпуляції східногалицьким питанням з боку її сусідів, зокрема радянської Росії.

На початок 1920 р. внутрішньо- й зовнішньополітична ситуація радянської Росії була складною та невизначеною. Військово-політичні події 1917-1919 рр. знесли Червону армію, призвели до руйнування економіки, втрати підтримки населення всередині Росії. Тому в умовах, коли Польща нарощувала свій військовий потенціал, перед дипломатичними колами Росії постало завдання – не допустити війни на два фронти. Таким чином, на цьому етапі питання боротьби за Галичину та встановлення там радянської влади втратило для уряду РСФФР свою актуальність. Тому заяву члена українського Раднаркому В.Затонського газеті “Вечерние известия” від 26 січня 1920 р. про те, що Червона армія, закріпившись у Правобережній Україні, “допоможе угорським і німецьким товаришам добити польську шляхту” [7, л. 1], Г.Чичерін розцінив так: “Ця безвідповідальна заява є серйозним злочином проти безпеки радянської Республіки” [7, л. 1].

Отже, зовнішньополітична стратегія уряду РСФФР на той період полягала в якнайшвидшому підписанні миру з Польщею. Потрібно зауважити, що Східна Галичина виступала основною “козирною картою” в мирних пропозиціях більшовицького уряду. Ще в липні 1919 р. під час таємних радянсько-польських переговорів у Барановичах, Білостоку і Мікашевичах представники РСФФР (уряд УСРР передав їм повноваження на ведення переговорів) запропонували Польщі вигідну лінію кордону, яка фактично буде повторена згодом у Ризькому мирі [17, с.79]. Однак у грудні 1919 р. переговори припинилися через протиріччя щодо мирного врегулювання.

28 січня 1920 р. по радіо було оголошено ноту Раднаркому РСФФР польському урядові, в якій підкреслювалося, що немає “жодного питання

територіального, економічного чи іншого, яке не могло бути вирішено мирно, шляхом переговорів, взаємних поступок та угод...” [15, с.508-509]. Уряд РСФРР запевнив від себе та від імені українського радянського уряду, що “війська федеративної республіки не будуть здійснювати воєнних дій на захід від лінії, яку вони займають тепер і яка проходить поблизу м.Чуднова, м.Пиляви, м.Дерафні і м.Бара” [15, с.508-509].

Уряд УСРР, у свою чергу, запропонував розпочати переговори про заключення мирного договору в ноті урядові Польщі від 22 лютого 1920 р. [15, с.543]. У цьому документі зазначалося, що “всі спірні питання будуть вирішені в дусі добросусідських домовленостей Росії і Польщі” [15, с.543].

В умовах назрівання воєнного конфлікту для уряду РСФРР територіальне питання не було принциповим. Так, у “Листі до робітників і селян з приводу перемог над Денікінім” В.Ленін писав: “А питання про те, як визначити державні кордони тепер на якийсь час – бо ми прагнемо до повного знищення державних кордонів – є питання не основне, не важливе, другорядне” [13, с.594]. Зауважимо, що виходячи з засад побудови світової радянської федерації, втрачали значення не тільки кордони, але й національні інтереси її складових частин, у т.ч. і УСРР.

Таким чином, у зв’язку зі складними внутрішніми та зовнішніми умовами радянський уряд Росії фактично декларував свою незацікавленість у східногалицькому питанні. Нарком закордонних справ РСФРР Г.Чичерін у записці до секретаріату ЦК РКП(б) радив не підтримувати повстанців Східної Галичини, беручи до уваги їх “крайню ненадійність” [11, л.2]. У зверненні Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету до польського народу від 2 лютого 1920 р. стверджувалося: “Комуністи Росії зараз прагнуть тільки захистити свою власну землю, свою мирну творчу роботу, вони не думають і не можуть навіть подумати про насильне впровадження комунізму в чужі країни” [10, с.357]. Доповідаючи на I Всеросійському з’їзді трудових козаків 1 березня 1920 р., В.Ленін запевнював, що “ніколи той кордон, на якому стоять тепер наші війська, – а вони стоять значно далі, ніж живе польське населення, – ми не перейдемо” [19, с.175].

Але якщо у справі встановлення східних кордонів Польщі уряд РСФРР погоджувався на певні поступки, то щодо решти українських земель, за визнанням кореспондента польського часопису “Kurjer Lwowski”, більшовики “промовляють іменем України, даючи зрозуміти, що в цій точці не думають уступити” [3, арк.18]. “Це рівночасно найтрудніша і найбільш неясна точка цілої східної політики” [3, арк.19], – зазначалося у публікації цієї ж газети від 2 квітня 1920 р.

Таким чином, претензії урядів радянської Росії і Польщі щодо українських земель були територіально розмежовані. Якщо радянське керів-

ництво претендувало на Наддніпрянську Україну, то польське – на східногалицькі землі. З цього приводу варто згадати заяву наркома закордонних справ РСФРР Г. Чичеріна, який у розмові з англійськими представниками звернув увагу на історичне покликання радянсько-польських переговорів, які, на його думку, мали узгодити “життєві інтереси обох народних мас” [5, арк.20].

Однак урядові кола Польщі розцінювали радянські мирні ініціативи як засіб укріплення більшовизму в Росії та Україні. 13 лютого 1920 р. урядова “Rzeczpospolita” відзначала: “Мирні пропозиції більшовиків... є рівночасно дуже зручним політичним тягом, який в кожному випадку мусить скріпити становище уряду Рад” [2, арк.55]. Польська преса також звинувачувала уряд РСФРР у невідповідності його заяв реальній політиці радянських урядовців, зокрема у Східній Галичині. Так, 25 лютого 1920 р. “Kurjer Poglany” повідомляв: “Ціла Східна Галичина залита більшовицькими агітаторами. Вони змагають до прилучення Східної Галичини до України, а разом з нею – до большевицької Росії” [2, арк.76].

Радянсько-польська війна, яка розпочалася 25 квітня 1920 р., викликала у галичан певні сподівання на зміну політичної обстановки. Тут потрібно згадати, що польсько-українському наступу передував перехід на бік польсько-української армії 23 квітня 1920 р. двох галицьких бригад [6, арк.26-29]. Ще 25 грудня 1919 р. представники Галицької армії підписали у Вінниці протокол про утворення спільного фронту з радянською армією проти Денікіна і Польщі. Таким чином командування розраховувало зберегти Галицьку армію для подальшої боротьби за державність [18, с.53]. 27 лютого УГА була перейменована в Червону Українську Галицьку Армію [ЧУГА]. При цьому галицькі стрільці вимагали не використовувати їх “проти військ УНР і повстанців” [18, с.24-25]. Але командування Червоної армії розпочало реорганізацію галицьких бригад на радянський зразок. Нехтування національними традиціями, скасування символіки, свавілля органів ЧК на Україні, масові арешти викликали опір серед стрільцтва.

Після переходу галицьких бригад на бік польсько-української армії розпочалися арешти стрільців і старшин УГА, які були в запасних частинах, резервах, у штабі в Бірзулі. Частина з них було розстріляно, інших – вивезено в концтабір Кожухів під Москвою.

В таких умовах старшини Другої бригади (Ю.Головінський, О.Луцький, А.Ерле) [21, с.162] ініціюють перехід двох галицьких військових з'єднань на бік армії Омеляновича-Павленка. Польський наступ, звісно, викликав різку реакцію урядів РСФРР і УСРР. Так, у зверненні ЦК КП(б)У, ЦВК і Раднаркому УСРР до українського народу від 29 квітня

1920 р. зазначалося: “Панська Польща намагається вирвати з живого тіла України Волинь і Поділля, приєднати їх до себе...” [14, с.79]. Ще категоричнішою була заява голови Раднаркому УСРР Х.Раковського, опублікована в “Червоному стрільці” у квітні 1920 р.: “Єдина наша мета – допомогти Східній Галичині вирватись з-під ярма польських панів і утворити в Галичині незалежну владу галицьких робітників і селян”. Далі автор статті зауважував: “Коли Галичина буде вільною, галицькі робітники і селяни самі вирішать, чи увійти їм у федеративний союз з радянськими республіками України і Росії” [22, с.301]. У зверненні ЦВК і Раднаркому УСРР та Політбюро ЦК КП(б)У до робітників і селян України з закликом захистити країну від вторгнення польських військ від 4 травня 1920 р. зазначалося: “Міліони українських селян, які терплять тепер під батогом польських жандармів, польських генералів в Холмщині, Галичині, Поділлі на Волині, чекають нашого наступу, щоб піднятися і прийти нам на допомогу” [16, с.38]. Ще 23 квітня 1920 р. в Києві була скликана перша конференція Комуністичної партії Східної Галичини та Буковини, на якій було обрано Галицький організаційний комітет [24, с.61].

Успішний наступ польських військ невдовзі був перерваний, а вже 5 червня 1920 р. головні сили I кінної армії (4-а, 11-а, 14-а радянські дивізії) прорвали фронт і вийшли в тил III польської армії, що перебувала в Києві. На 15 червня 1920 р. польське військо фактично було відкинуте на рубежі, з яких 25 квітня 1920 р. починався похід. Контрнаступ Червоної армії відродив в урядових колах РСФРР надії на перенесення соціалістичної революції на Захід. У цьому контексті питання “визвольного походу” Червоної армії у Східну Галичину знову стало актуальним. Зокрема Л.Каменев у записці до В.Леніна підкреслював, що з Галичини “селянський рух швидше може проникнути в Польщу, аніж прямою лінією від Мінська до Варшави, а по-друге, це ворота до Угорщини, які саме зараз важливо втримати у своїх руках” [8, л.1-2].

У зверненні Реввійськради Південно-Західного фронту від 3 червня 1920 р. до солдат Червоної армії було поставлене завдання допомогти “робітникам та селянам Галичини утворити власну робітничо-селянську владу” [1, арк.18]. 19 червня 1920 р. нарком закордонних справ РСФРР Г.Чичерін у записці до В.Леніна пропонував на переговорах із Польщею домагатися “приєднання Східної Галичини до України” [9, л.21; 12, л.7]. А В.Ленін так підсумовував тогочасну позицію радянського керівництва Росії у східногалицькому питанні: “Отримуючи Східну Галичину, ми дістали базу проти усіх сучасних держав. За таких умов ми ставали сусідами прикарпатської Русі, яка кипить більше, ніж Німеччина, і є прямим коридором в Угорщину, де вистачить невеликого поштвуху, щоб запалала

революція... Ми чудово розуміємо, що ставка зроблена велика, що ми сильні, що ми беручи Галичину..., розвиваємо дорогу революції. За це варто повоювати” [20, с.226].

Таким чином, у новій воєнно-політичній ситуації урядові кола РСФРР поновили заходи щодо поширення свого ідейно-політичного впливу на Східну Галичину. Вже 30 червня 1920 р. на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У було прийнято рішення про утворення Галревкому, причому формування цього органу передбачалось завершити до моменту вступу радянського війська в Галичину [4, арк.14]. Цього ж місяця при ЦК РКП(б) з метою організації агітації і пропаганди серед вихідців із західноукраїнських земель, які залишилися на території Росії, і після серії каральних заходів, що проводилися проти галицьких стрільців і старшин, було створено Галицьке бюро пропаганди та агітації [24, с.61].

Наслідком цих рішень стало утворення 8 липня 1920 р. революційного уряду Східної Галичини – Галицького революційного комітету у складі: В.Замойський (голова), М.Баран (заступник), Ф.Конар, К.Литвинович та І.Немиловський (члени) [4, арк.13]. У своїй першій декларації від 15 липня 1920 р. Галревком проголосив утворення суверенної радянської держави - Галицької Соціалістичної Радянської Республіки. У декларації революційного комітету Східної Галичини від 1 серпня 1920 р. зазначалося, що уряд диктатора Є.Петрушевича “немає жодних повноважень та стоїть поза революційним законом [16, с.241]

Звісно, Галревком не був самостійним органом державної влади. Це, зокрема, засвідчило рішення пленуму ЦК КПСГ від 11 серпня 1920 р. про “фактичну підлеглість в ідейному й організаційному відношеннях керівництву ЦК КП(б)У” [23, с.35]. Підтвердила цей факт також заява голови Галревкому, в якій він радив не поспішати з питанням про державний устрій Галичини, оскільки для радянської республіки воно є “взагалі третьорозрядним” [24, с.76].

Члени Галревкому не мали одностайної позиції щодо майбутнього Східної Галичини. “Поляки й жиди хотіли бачити її [Східну Галичину. – Т.Г-Д.] у складі радянської Польщі, – зазначав Н.Гірняк, – галицькі українці-комуністи мріяли про створення з Галичини радянської Швейцарії. На думку цих комуністів, Галичина як країна, що лежить між Сходом і Заходом, мала б стати осідком комуністичного інтернаціоналізму” [18, с.247].

Однак перспективи Галичини як самостійного утворення, а відтак збереження там потужного осередку українського національного руху, не відповідали намірам уряду РСФРР, який, прикриваючись гаслом “федерації вільних народів”, насправді мріяв про відновлення та розши-

Т.В.Галицька. Східна Галичина в політиці радянської Росії (1919 – середина 20-х рр.)

рення території Російської імперії. Тому в доносі М.Барана ЦК КП(б)У викривалися спроби галицьких комуністів Ф.Конора та І.Немиловського “створити з Галичини – націоналістичний п’ємонт під маркою комунізму” [4, арк.68]. А ІV декрет Галревкому “Про скасування обов’язкової державної мови” засудив будь-які прояви національної свідомості. “Всі ті, що своєю поведінкою чи словом вноситимуть національну ворожнечу і ненависть серед пролетарських мас, – зазначалося у цьому декреті, – будуть оголошені ворогами революції і працюючого народу і передані військовому революційному трибуналові”.

Невдовзі 10 вересня 1920 р. ЦК КПСГ прийняв рішення про розпуск партії з тієї причини, що в ній переважають “міщансько-націоналістичні елементи”. Зауважимо, що в той час до КПСГ входило 50 колишніх офіцерів УГА.

Політика радянської Росії щодо Східної Галичини зумовлювалася насамперед ідеєю про світову революцію, однак стратегія й тактика радянського керівництва у східногалицькому питанні безпосередньо залежали від актуальної внутрішньо- і зовнішньополітичної ситуації. Складність війни на два фронти, внутрішня нестабільність спонукали керівництво РСФРР до спроб нейтралізувати воєнні приготування Польщі, тому радянський політичний провід на зламі 1919-1920 рр. уникав категоричних заяв щодо власного бачення розв’язання східногалицької проблеми, а в основу мирних ініціатив ставив пропозицію вигідної для Польщі лінії кордону.

Однак на початку літа 1920 р. внаслідок успішного контрнаступу Червоної армії уряд РРФСР відновив реалізацію своїх геополітичних планів щодо Східної Галичини, згідно з якими цей край розглядався як “ворота” для поширення революції в Польщу, Румунію, Німеччину та інші країни. Ідея радянзації Східної Галичини втілювалась у життя у формі Галревкому, що був створений за ініціативою уряду РРФСР, та проголошеної ним нової радянської держави – Галицької Соціалістичної Радянської Республіки.

Зацікавлення радянського уряду Росії східногалицьким питанням підсилювалося невизначеністю державно-правового статусу Східної Галичини, який на 1919-1920 р. залишався неврегульованою та актуальною міжнародною проблемою.

1. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України), ф.2, оп.1, спр.633.
2. Там само, ф.3696, оп.1, спр.142.
3. Там само, оп.1, спр.145.
4. Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГО України), ф.1, оп.20, спр.172.

5. Центральний державний історичний архів України в м. Львові (ЦДІАЛ), ф.360, оп.1, стр.54.
6. Там само, ф.581, оп.1, стр.29.
7. Российский центр хранения и изучения документов новейшей истории (РЦХИДНИ), ф.2, оп.1, д.106.
8. Там же, оп.1, д.12686.
9. Там же, ф.5, оп.1, д.2033.
10. Там же, ф.17, оп.1, д.106.
11. Там же, оп.86, д.207.
12. Там же, оп.86, д.208.
13. Гражданская война на Украине (1918-1920). Сборник документов и материалов в трёх томах, четырёх книгах. – К.: Наукова думка, 1967. – Т.2. – 971 с.
14. Гражданская война на Украине (1918-1920). Сборник документов и материалов в трёх томах, четырёх книгах. – К., 1967. – Т.3. – 910 с.
15. Документы и материалы по истории советско-польских отношений / Отв. ред.: И.Хренов, Т.Цесляк. – М.: Наука, 1964. – Т.2. – 718 с.
16. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т.3. – 583 с.
17. Гетьманчук М. Українське питання в радянсько-польських відносинах (1920-1939 рр.). – Львів: Світ, 1998. – 428 с.
18. Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії. – Port Amboj. – N.-J.: Вид-во Військово-історичного інституту в США, 1959. – 285 с.
19. Ленін В. Доповідь на I Всеросійському з'їзді трудових козаків (1 березня 1920 р.) // Повне зібрання творів. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1974. – Т.40. – С. 166-187.
20. Литвин М. ЗУНР на геополітичній карті Центрально-Східної Європи // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка. Вип.6 / Відп. ред. Ю.Ю.Сливка. - Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – 2000. – С. 208-230.
21. Литвин М., Науменко К. Історія Галицького стрілецтва. – Львів, 1990. – 200 с.
22. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів: Інститут українознавства НАН України, Видавничі фірма "Олір", 1995. – 362 с.
23. Сливка Ю.Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. – К.: Наукова думка, 1973. – 255 с.
24. Тищик Б.Й. Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.). – Львів: Видавництво Львівського університету, 1970. – 198 с.

T V. Halytska-Didukh
EASTERN HALYCHYNA IN THE POLICY OF THE SOVIET RUSSIA
(1919-MIDDLE 1920)

The external political conception of the Soviet Russia concerning Eastern Halyychyna is researched in this article. The change of the strategy and tactics of the Soviet leadership at that period was caused by the internal and international reasons. The indeterminate political legal status of Eastern Halyychyna intensified the interest of the Soviet Russia to this question.